

François Couperin: Pièces de clavecin I–IV

François Couperinin (1668–1733) tuotannon keskeisiä osia ovat hänen neljä kirjaansa cembalosävellyksiä vuosilta 1713, 1717, 1722 ja 1730. Ne sisältävät noin 230 kappaletta järjestettynä 27 sarjaksi (*ordre*).

Sarjojen osille Couperin on antanut otsikot, joiden merkitystä on usein vaikea ymmärtää. Tämä sivusto pyrkii tarjoamaan tähän ongelmaan apua. Se on tarkoitettu cembalisteille, cembalonsoiton opiskelijoille ja Couperinin musiikista tai hänen ajastaan kiinnostuneille.

Saate

François Couperinin (1668–1733) tuotannon keskeisiä osia ovat hänen neljä kirjaansa cembalosävellyksiä vuosilta 1713, 1717, 1722 ja 1730. Ne sisältävät noin 230 kappaletta järjestettynä 27 sarjaksi (*ordre*). Sarjojen osille Couperin on antanut otsikot, joiden merkitystä on usein vaikea ymmärtää. Tämä sivusto pyrkii tarjoamaan tähän ongelmaan apua. Se on tarkoitettu cembalisteille, cembalonsoiton opiskelijoille ja Couperinin musiikista tai hänen ajastaan kiinnostuneille.

Couperinin neljän cembalokirjan esipuheet olen suomentanut ja varustanut selityksin samoin kuin kappaleiden otsikot. (Koska sarjat muodostavat kokonaisuuden – ks. selitys edempänä – kutsun sarjan osia kappaleiksi.) Näissä teksteissä ei puututa sävellysten musiikillisiin sisältöihin eikä arvioida niiden tai Couperinin kontribuution merkityksiä; enintään materiaali tarjoaa aineksia arviointien tekemiseen. Siihen, missä määrin kappaleiden otsikoiden merkitys on yhteydessä niiden musiikilliseen sisältöön ja muotoon, olen ottanut kantaa vain merkitsevissä tapauksissa. Musiikillisen tulkinnan muodostaminen ja otsikon merkityksen vaikutus jää kuitenkin aina esittäjän harkintaan.

Otsikoiden jälkeen on annettu kappaleen epiteetin suora käänös. 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun sanakirjojen selitykset ja niiden painotukset poikkeavat joskus nykyisistä. Couperinin tarkoittama tai sellaiseksi ymmärtämäni merkitys on kuitenkin usein jotain erityistä; tästä merkityksestä annan selityksen.

Sävellysten nimien taustojen selityksissä on paljon toistoa, mutta olen pyrkinyt siihen, että jokaisen kappaleen otsikon selitys voidaan lukea itsenäisesti ilman tutustumista muihin selityksiin.

Salaperäiset otsikot

Kappaleiden otsikoiden merkitystä ovat useat tutkijat yrittäneet selvittää, laajimmin ja ansiokkaimmin Jane Clark. Muita asiasta kirjoittaneita ovat mm. Wilfrid Mellers ja Georges Beck. Tutkimusta asian tiimoilta harjoitin jo ennen kuin tulin tietoiseksi Jane Clarkin ja Derek Connonin teoksesta *The Mirror of Human Life: Reflections on François Couperin's Pièces de Clavecin*, jossa kaikille otsikoille ja niiden taustoille on annettu selvitys. Ilokseni monet omista tulkinnoistani osuivat yhteen Clarkin ajatusten kanssa. Kaikki aikaisempien tutkijoiden antamat tiedot olen mahdollisuuksien mukaan tarkistanut, mutta joskus se ei ole ollut mahdollista. (Lähdeviitteitä ei ole annettu kaikissa yhteyksissä.) Monissa tapauksissa olen kuitenkin hylännyt aikaisempien tutkijoiden tulkinnat tai painottanut niitä eri tavalla. Jos oma tutkimukseni ei ole selvittänyt asiaa tai epäilen tulkintojen pätevyyttä, ilmoitan kuka mainituista kirjoittajista tuon tulkinnan on antanut.

Yhtäkään tulkintaa kappaleen otsikon merkityksestä ei voida todistaa oikeaksi. Useissa tapauksissa tulkinnan oikeellisuuden todennäköisyys on kuitenkin suuri. Kun huomio kohdistetaan yksittäisestä kappaleesta kokonaisuuksiin, kokonaiskuva tehnee tulkinnat ymmärrettäviksi. Olen antanut selvitysten yhteydessä myös sellaisia tietoja, jotka eivät ole välttämättömiä, mutta jotka valaisevat kontekstia ja auttavat muodostamaan käsityksen tulkintojen uskottavuudesta. Kaikki selitykset ovat siten ehdotuksia. Eräiden otsikoiden merkitystä ei ole ollut mahdollista selvittää. Lisäselityksiä – sellaisia jotka eivät liity tulkintoihin suoranaisesti, mutta saattavat auttaa käännökseen (esipuheet) tai kontekstin (kappaleet) ymmärtämisessä – on tekstiin liitetyissä linkeissä.

Otsikoiden suku ja *ordre*

Kappaleiden nimet ovat adjektiivieja tai substantiiveja. Ranskan kielessä sävellysten nimet ovat feminiinisukuisia (esim. *l'allemande, la courante, la chaconne* jne.). Adjektiivien näkymättömissä olevaksi pääsanaksi on siksi ymmärrettävä *la pièce* (kappale) tms. Jos sävellyksen otsikko viittaa henkilöön, ei sen otsikon suvusta siis voi päätellä mitään henkilön sukupuolesta. Ne kappaleet, joiden otsikko on maskuliinisukuinen substantiivi, ovat luonnollisesti säilyttäneet maskuliinimuotonsa. 1600-luvun lopussa sievistelevä, *précieux*, kielenkäyttö muutti usein adjektiivin substantiiviksi (esim. *le précieuses*, 'sievistelijät').

Couperinin kutsuu sarjojaan nimellä *ordre*. Sana tarkoittaa järjestystä ja tulee alkujaan latinasta, missä verbi 'ordinare' merkitsee 'järjestää', 'esittää järjestyksessä', 'saattaa järjestykseen'; substantiivi 'ordo' mm. riviä ja järjestystä ja adverbi 'ordine' 'järjestyksessä', 'vuoron perään'. Tällä sanalla Couperin siis ilmoittaa, että sarjat ovat kokonaisuuksia, joiden sävellykset tulee esittää annetuissa järjestyksessä. Tätä käsitystä tukee hänen neljännen kirjansa alussa antama "Avis sur ce Livre".

Useassa tapauksessa vaikuttaa siltä, että sarja keskittyy jonkin henkilön tai yhden asian ympärille, joten kokonaisuus näyttää harkitulta, ei sattumanvaraiselta kokoelmalta samassa sävellajissa olevia eri tyylisiä kappaleita. Silloin otsikoiden tulkinnassa on otettava huomioon sarjan kokonaisuus. Näin on Clark & Connon tehnyt; omasta mielestäni he ovat tässä kuitenkin olleet paikoitellen ehkä turhankin rohkeita.

Muotokuvia

Vaikka ns. tanssisarjojen sävellyksille oli joskus tapana antaa otsikoksi omistus jollekin tärkeälle henkilölle – samaan tapaan kuin kirjoja omistettiin tärkeille henkilöille – ja mahdollisesti sopeuttaa sävellyksen luonne omistuksen saaneen henkilön luonteen mukaiseksi, Couperin vei tämän piirteen pitemmälle kuin kukaan muu. Hänen jälkeensä kuvailevien otsikoiden antaminen cembalo- ja kamarimusiikkisävellyksille tuli melkein pä tavaksi Ranskassa. Tämän tavan perinteet ulottuvat 1600-luvun puoliväliin, jolloin erityisesti kirjallisten muotokuvien tekemisestä tuli muotia ja suorastaan villitys.

Tässä suhteessa Couperinin esikuvana on kaikesta päättäen ollut Jean de La Bruyèren (1645–1696) teos *Caractères* vuodelta 1688. Ainakin oli Couperinin kirjastossa La Bruyèren ranskannos antiikin Kreikan ajalta olevasta Theofrastoksen samannimisestä teoksesta, jonka loppuun tämä lisäsi luonnekuvista omat versionsa. Myöhemmissä laitoksissa La Bruyèren oma osuus tuli vallitsevaksi; vain antiikista lainatut henkilönimet viittasivat mallina olleeseen teokseen. Niihin hän peilasi huomioita omasta ympäristöstään, usein elävistä henkilöistä. On myös aivan mahdollista, että Couperin tunsi La Bruyèren henkilökohtaisesti.

Vaikuttaa siltä, että kaikki Couperinin kappaleet ovat saaneet nimensä häntä ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista, asioista, jotka olivat hänelle itselleen ja hänen yleisölleen välittömästi tuttuja. Hänen muotokuvansa ovat – siinä määrin kuin

asiasta on tarpeeksi tietoa – sensitiivisiä psykologisia tutkielmia jollei tietyistä henkilöistä ainakin ihmistyyppistä.

Couperin selvästikin rakasti sanaleikkejä ja kaksoismerkityksiä, mikä vaikeuttaa otsikoiden merkityksien tulkintoja. Vaikka tässä ei ole ollut tutkittu itse musiikkia, on useassa tapauksessa selvää, että otsikon ja musiikin välillä on monimutkainen suhde, jossa on huumoria, usein satiiria tai ironiaa.

Olen ottanut linkkeihin jonkin verran Jean-Antoine Watteaun (1684–1721), Couperinin aikalaisen, maalauksia. Tämä siksi, koska Watteaun aiheet ovat pitkälti samasta maailmasta kuin Couperinin, erityisesti silloin kun kyse on teatterista. En tarkoita, että Watteaun maalausten ja Couperinin sävellysten välillä olisi erityisen kiinteä suhde. Sen sijaan maalaukset voivat yleisellä tasolla elävöittää sitä kulttuuria, jossa Couperin eli ja vaikutti.

Lähteet, suomennokset ja oikeinkirjoitus

Lähdeviitteistä olen luopunut tekstin lukemisen helpottamiseksi, sillä lähes jokainen tulkinta on haettu hyvin monesta lähteestä. Lähdekirjallisuudesta on erillinen luettelo.

Cembalokirjojen esipuheiden suomennoksissa olen pitänyt päämääränä selvää suomen kieltä ja niiden vaivatonta ymmärtämistä. Couperinin laulujen ja cembalokappaleista tehtyjen parodioiden tekstejä en ole kääntänyt kuin tärkeimmiltä osiltaan; tekstien pääsisällön olen kuitenkin selittänyt.

Ranskalaisten sanojen ja nimien taivuttamisesta 'viralliseen' tapaan¹ olen luopunut, sillä se edellyttäisi sanojen ranskalaisen lausumistavan tuntemista. Ranskan kieltä ei meillä nykyisin osata kovinkaan laajasti, joten lausumistapa voi olla lukijalle aivan tuntematon. Varsinkin nimien lausumistavat vaihtelevat, myös sen mukaan, mistä puhuja on kotoisin, ja lisäksi 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun ääntäminen poikkeaa monasti nykyisestä. Näin on ainakin kirjallisuudessa, runoudessa ja hovikielessä. Siksi olen omaksunut Tuomas Anhavan jo 1962 suosittelman tavan lukea ja taivuttaa ranskalaiset sanat niiden kirjoitusasun mukaisesti². Ne lukijoista, joille ranskan kieli on tuttua, lukevat todennäköisesti ainakin tavallisimmat sanat päätteineen ranskalaisen ääntämystavan mukaisesti riippumatta kirjoitustavasta. Muille lienee lukeminen tällä käyttämälläni tavalla helpompaa. Asian perustelee oivallisesti Anhava.

Kappaleiden nimien sekä Couperinin ja hänen aikalaistensa tekstien oikeinkirjoituksessa olen noudattanut alkuperäistä kirjoitustapaa, vaikka se poikkeaisi nykyisestä. Kappaleiden nimien muoto on Couperinilta tai hänen kaivertajiltaan sellaisina kuin ne esiintyvät Kenneth Gilbertin editiossa (Heugel, 1969–1972), joka perustuu 1700-luvun alun alkuperäisillä laatoilla tehtyihin painoksiin (*tirage*).³

Viittaukset cembalokirjoihin kirjoitan roomalaisin numeroin ja sarjoihin arabialaisin numeroin, esim. IV: 21: La Couperin.

¹ Ks. esim. Terho Itkonen: *Uusi kieliopas*. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maamies. Tammi. Helsinki 2000. S. 56.

² Tuomas Anhava: "Massutä Musset'ta Hugh'ksi." *Ja Maisteri pisti sen. Keskustelupeheenvuoroja ja kannanottoja*. Toim. Matti Suurpää ja Martti Anhava. Otava. Keuruu 2013. S. 97–101.

³ Couperinin cembalokirjat, jotka ilmestyivät 1700-luvulla, painettiin du Plessyn ja Hüen kaivertamilla laatoilla. Vedoksia eli *tirages* otettiin pienehköjä määriä. Laatoille voitiin tarpeen vaatiessa tehdä vähäisiä muutoksia, ja korjatuilla laatoilla otettiin uusia vedoksia.

Lähteet

Antoine, Michel: "Autour de François Couperin". *Revue de musicologie* 31 (1952), 109-127.

Aspects du théâtre dans le théâtre au XVIIe siècle. Recueil des pièces. Introduction par Georges Forestier. Publications du Centre de recherche "Idées, thèmes et formes 1580–1660." Université de Toulouse – Le Mirail. Toulouse 1986.

Baetjer, Katharine (ed.): *Watteau, Music, and Theater.* The Metropolitan Museum of Art, New York. Yale University Press. New Haven and London 2009.

Beck, Georges: Oheistekstit levytyksiin *François Couperin: Premier, second, troisième & quatrième livre de clavecin*, esitt. Kenneth Gilbert, cembalo. Harmonia mundi, France. 190251.53, 1971/R1989; 190354.56, 1972/R1989; 190357.58, 1973/R1989; 190359.60, 1974/R1989.

Benoit, Marcelle: *Les événements musicaux sous le règne de Louis XIV. Cronologie.* Picard. Paris 2004.

Beurtheret, Vincent: *Versailles, Hidden Symbols.* Les Éditions du Huitième Jour. [S. I.] 2000.

Beussant, Philippe: *François Couperin.* Fayard. [Paris] 1980.

Bornecque, Pierre: *Les procédés comiques au théâtre.* Pantheon. [S. I.] 1995.

Boursault: *Oeuvres choisies.* P. Didot l'aîné & Firmin Didot. Paris 1811.

Braun, Lucinde: "À la recherche de François Couperin". *Revue de Musicologie*, 95, (2009), 37–64.

Brosse, Jean-Baptiste: *Le Clavecin du Roi Soleil.* Bleu Nuit. [S. I.] 2011.

Bucknell, Peter A: *Commedia dell'arte and the Court of Louis XIV.* Stainer & Bell. London 1980.

Cailleux, J.: "Decorations by Antoine Watteau for the Hotel de Nointel". *The Burlington Magazine*, vol. 103, no 696 (March 1961), i–v.

Campardon, Émile: *Les comédiens du Roi de la troupe italienne.* Slatkine reprints. Genève 1970.

Castrén, Paavo & Leena Pietilä-Castrén: *Antiikin käsikirja.* Otava. Helsinki 2000.

Cauchie, Maurice: Alkulause teokseen *Oeuvres complètes de François Couperin.* Sous la direction de Maurice Cauchie, revues d'après les sources par Kenneth Gilbert. Vol. II/1. *Pièces de clavecin.* L'Oiseau-Lyre. Les Remparts, Monaco 1980.

Cauchie, Maurice: Alkulause teokseen *Œuvres complètes de François Couperin.* Sous la direction de Maurice Cauchie. Vol. XI/1, *Musique vocale profane.* Publiée par Paul Brunold et André Tessier. L'Oiseau Lyre. Paris 1932.

Christout, Marie-France: *Le Ballet de Cour au XVIIe siècle – The Ballet de Cour in the 17th century.* Editions Minkoff. Genève 1987.

Clark, Jane: *François Couperin, Pièces de Clavecin, the Background.* Bate Collection of handbooks. Photostatic copy. University of Oxford. Oxford 1992.

Clark, Jane: "Les Folies Françaises". *Early Music*, April 1980, 163–169.

Clark, Jane & Derek Connon: *The Mirror of Human Life. Reflections on François Couperin's Pièces de Clavecin.* Keyword Press. London 2011.

Lähde: Kati Hämäläinen (2014) Couperinin cembalokirjat. Online URL <http://sites.siba.fi/fi/web/couperin/>

- Corp, Edward: "François Couperin and the Stuart court at Saint-Germain-en-Laye, 1691–1712: a new interpretation". *Early Music*, August 2000, 445–453.
- Couperin, François: *Pièces de clavecin I–IV*. Ed. Kenneth Gilbert. Le Pupitre, Heugel. Paris 1969–1972.
- Cowart, Georgia J.: "The Musical Theater in Watteau's Paris". Teoksessa *Watteau, Music, and Theater*, ed. Katharine Baetjer, 9–18.
- Cronin, Vincent: *Ludwig XIV. Kuningas ja ihmiset*. Suom. Inari Numminen. Otava. Keuruu 2006.
- D'Ancourt: *Les oeuvres*. Second édition. 6 tomes. Pierre Ribou. Paris 1709.
- Dangeau, Marquis de: *Mémoires, écrits par lui-même – – et un abrégé de l'histoire de la Régence par Madame de Genlis*. 3 tomes. Treuttel et Wütz. Paris 1817.
- De Luca, Emanuele: *Il repertorio della Comédie-Italienne de Parigi – La répertoire de la Comédie-Italienne de Paris (1716–1762)*. Università di Firenze & Université Paris-Sorbonne. Luettavissa <http://www.irpmf.cnrs.fr/IMG/pdf/Repertorio.pdf>. (Luettu 1.4.2013)
- Dictionnaire de la langue française de seizième siècle*. Éd. Edmond Huguet. Champion & Didier. Paris 1925–1967.
- Dictionnaire de la musique en France aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Sous la direction de Marcelle Benoit. Fayard. [S. l.] 1992.
- Dictionnaire de la Noblesse contenant les Généalogies, l'Histoire & la Chronologie des Familles Nobles de France*. Éd. Chenaye-Desbois. Eri osia luettavissa osoitteessa <http://gallica.bnf.fr>
- Documents, études et ressources scientifiques pour la recherche sur la cour de France, de ses origines au XIXe siècle*. ISSN 2259-1753. Luettavissa <http://cour-de-france.fr>
- Duchartre, Pierre Louis: *The Italian Comedy*. Transl. by Randolph T. Weaver. Dover. New York 1966.
- Dufresny, Charles: *Amusements sérieux et comiques* [1699]. Texte nouveau publié avec une introduction et des notes par Jean Vic. Éditions Bossard. Paris 1921.
- Fashioning Fashion. European Dress in Detail, 1700–1915*. Toim. Sharon Sadako Takeda etc. Prestel, USA, 2010.
- Furetière, Antoine: *Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots françois, tant vieux que modernes, et les termes de toutes les sciences et des arts*. Chez Arnoult & Reinier Leers. La Haye & Rotterdam 1690.
- Furetière, Antoine, corrigé et augmenté par M. Basnage de Beauval & M. Brutel de la Rivière: *Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots françois, tant vieux que modernes, et les termes de toutes les sciences et des arts*. La Haye 1727
- Furetièren sanakirjat ovat luettavissa myös osoitteissa http://www.lexilogos.com/francais_classique.htm
- Gilot, Michel & Jean Serroy. *La Comédie à l'âge classique*. Editions Bélin. Paris 1997.
- Henriksson, Alf: *Antiikin tarinoita 1–2*. Suom. Maija Westerlund. WSOY. Helsinki 2001.
- Howarth, William D. (ed.): *French theatre in the neo-classical era, 1550–1789*. Cambridge University Press. Cambridge 1997.

- Hämäläinen, Kati: *François Couperin: L'Art de toucher le Clavecin – Cembalon soittamisen taito*. Sibelius-Akatemia. Helsinki 1993.
- Jacquenod, Raymond: *Dictionnaire étymologique*. Éditions de la Seine. [S. I.] 2006.
- La Bruyère: *Les caractères*. Présentation et notes par Louis Van Delft. Imprimerie Nationale Éditions. [S. I.] 1998.
- La Bruyère: *Luonnekuvia eli tämän vuosisadan tapoja*. Suom. J. A. Hollo. Werner Söderström osakeyhtiö. Porvoo ja Helsinki 1958.
- Lauterbach, Iris: *Antoine Watteau*. Taschen. Hong Kong etc. 2008.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Saint-Simon, and the Court of Louis XIV*. University of Chicago Press. Chicago and London 2001.
- Lewis, W. H: *The Splendid Century*. William Sloane Publishers. New York 1953.
- Lindqvist, Herman: *Aurinkokuningas Ludvig XIV*. Suom. Asko Sahlberg. WSOY. Helsinki 2012.
- Mellers, Wilfrid: *François Couperin and the French Classical Tradition*. New version. Faber & Faber. London and Boston 1987.
- Mitford, Nancy: *The Sun King. Louis XIV at Versailles*. Sphere Books. London 1976.
- Molière: Sievistelevät hupsut. Porvari aatelmiehenä. Suom. Sulevi ja Otto Manninen. Teoksessa *Komedioja II*. WSOY. Porvoo 1959.
- Moroney, Davitt: "Couperin et les Contradicteurs. La révision de L'Art de toucher le Clavecin." Teoksessa *François Couperin. Nouveaux Regards*. Les rencontres de Villecroze III. Éd. Dreyfus & Memed. Académie musicale de Villecroze. Klincksieck. Paris 1998.
- Moureau, François: *Dufresny auteur dramatique (1657–1724)*. Klincksieck. Paris 1979.
- Orléans, Charlotte Elisabeth de Bavière, duchesse d' & Georges Bernard Depping: *Mémoires sur la cour de Louis XIV et de la Regence*. Pouthieu. Paris 1823.
- Parfait, Claude: *Dictionnaire des theatres de Paris*. Lambert. Paris 1756.
- Prudhomme, L. (édit.): *Cérémonies et coutumes religieuses de tous les peuples du monde, représentées par des figures dessinées de la main de Bernard Picart, avec des explications historiques et des dissertations curieuses*. Tome 8. Paris 1807.
- Regnard: *Oeuvres complètes*. Avec des avertissemens et des remarques sur chaque pièce, par M. Garnier. Nouvelle édition. 6 tomes. Crapelet. Paris 1810.
- Richelet, Pierre: *Dictionnaire de la langue française, ancienne et moderne*. Amsterdam 1732. Luettavissa myös osoitteessa <http://www.lexilogos.com/francais/classique.htm>
- Robert, *Le Petit 1. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Réd. par A. Ray et J. Rey-Debove. Le Robert. Montréal 1991.
- Rubellin, François (éd.): *Théâtre de la foire. Anthologie pièces inédites 1712-1736*. Éditions espaces. Montpellier 2005.
- Saint-Arroman, Jean: Esipuhe teokseen *François Couperin, Pièces de clavecin I–IV*, facsimile. Fuzeau. Courlay 1987–1990.
- Saint-Evremond: *Conversation du maréchal d'Hoquincourt avec le Père Canaye*. [S. I.] 1865.

- Saint-Simon, duc de: *Memoirs*. Edited and translated by Lucy Norton. 3 vols. Prion Books. [S. l.] 1999–2000.
- Sundelin, Seppo & Jean-Michel Kalmbach: *Ranska–suomi-suursanakirja*. WSOY. Juva 2008.
- Tessier, André: "Quelques parodies de Couperin". *Revue de musicologie*, février 1929, 40–43. "Encore des parodies de Couperin". *Revue de musicologie*, mai 1930, 114–118.
- Treasure, Geoffrey: *Louis XIV*. Pearson Education. Edinburgh, London 2001.
- Trévoux: *Dictionnaire universel françois et latin*. Éd. Delaulne, Foucault, Clousier. Paris 1721. Myöhempiä painoksia luettavissa: <http://gallica.bnf.fr> tai http://www.lexilogos.com/francais_classique.htm
- Watteau, 1684–1721. Catalogue d'exposition organisée par Ministère de la Culture/Editions de la Réunion des musées nationaux, France, & Board of Trustees/National Gallery of Art, Washington, D.C. & Verwaltung der Staatlichen Schlösser und Gärten, Berlin. Paris 1984.